
IKITEISMINIO TYRIMO PAREIGŪNO PROFESIONALUMO DIMENSIJOS: PROFESINĖ KOMPETENCIJA IR ASMENINĖS SAVYBĖS

Žaneta Navickienė*

*Lietuvos policijos mokyklos Kvalifikacijos tobulinimo skyrius
Karaimų g. 73, LT-21104, Trakai
Telefonas 8 (528) 51951
El. paštas: zaneta.navickiene@policija.lt*

Aleksandras Izotovas**

*Lietuvos policijos mokyklos Kvalifikacijos tobulinimo skyrius
Karaimų g. 73, LT-21104, Trakai
Telefonas 8 (528) 51951
El. paštas: aleksandras.izotovas@policija.lt*

Anotacija. Straipsnyje analizuojama ikiteisminio tyrimo pareigūno (policijos tyrėjo) profesinės kompetencijos ir būtinų asmeninių savybių įtaka jo veiklos profesionalumui.

Straipsnį sudaro įvadas ir dvi dalys. Pirmoje dalyje pristatoma tyrėjo profesinės kompetencijos svarba: analizuojamos kvalifikacijos ir kompetencijos sampratos, diskutuojama apie ikiteisminio tyrimo pareigūno profesionalumą, analizuojami teisės aktai, reglamentuojantys policijos pareigūno profesinę kvalifikaciją ir kompetenciją, pabrėžiama jų įtaka nusikalstamų veikų tyrimo efektyvumui. Antroje dalyje pristatoma asmeninių savybių samprata, identifikuojamas tyrėjui būtinų asmeninių savybių turinys, šių savybių sąsajos su tyrėjo profesinėmis kompetencijomis ir remiantis šiomis dimensijomis, formuojama esminė ikiteisminio tyrimo pareigūno profesionalumo charakteristika.

Pagrindinės sąvokos: asmeninės savybės, ikiteisminio tyrimo tyrėjas, kvalifikacija, policijos pareigūnas, profesinė kompetencija, profesionalumas.

ĮVADAS

Tyrimo aktualumas. Nagrinėjant efektyvaus ikiteisminio tyrimo organizavimo prielaidas, neretai pabrėžiama ikiteisminio tyrimo subjektų – tyrėjų, prokurorų, ikiteisminio tyrimo teisėjų – profesionalumas: turima ar reikiama profesinė kvalifikacija, savo srities išmanymas – kompetencija. Šių subjektų profesinės veiklos pobūdis dažniausiai saistomas su baudžiamosios teisės, baudžiamojo proceso, kriminalistikos, vadybos, psichologijos ir kitų mokslo sričių žiniomis ir jų taikymu, t. y. teisės aktų išmanymu, gebėjimu juos tinkamai taikyti, organizacinių ir komunikacinių gebėjimų turėjimu, savo veiklos planavimu ir pan. Mūsų šalies tiek mokslinėje literatūroje¹, tiek teisės aktuose (veiklos aprašuose, pareigybių aprašymuose) daug dėmesio skiriama šių subjektų profesinės kvalifikacijos ir kompetencijos apibrėžčiai, tačiau moksliniuose ir taikomuosiuose

¹ Plačiau žr. Navickienė, Ž. *Ikiteisminio tyrimo pareigūnų kvalifikacijos ir kompetencijos svarba ikiteisminio tyrimo procese*. Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas. P. 132-143. Taip pat žr. Justickis, V., Valickas, G. *Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje*. Monografija. Mykolas Romeris universiteto Leidybos centras, 2006. P. 17-31.

tyrimuose stokojama profesionalaus požiūrio į asmeninių savybių svarbą ikiteisminio tyrimo subjektų veikloje. Tik fragmentiškai užsimenama, kokios asmeninės savybės būtinos tyrėjo ar prokuroro veikloje. Tyrinėdami ikiteisminio tyrimo organizavimą, mokslininkai neginčija, jog svarbu nagrinėti ikiteisminio tyrimo subjektams būtinas asmenines savybes, akcentuoti jų svarbą, nes tai efektyviai įtakoja ikiteisminio tyrimo procesus². Šiame straipsnyje siekdami giliau išnagrinėti asmeninių savybių įtaką kompetencijai, autoriai sąmoningai pasirinko ikiteisminio tyrimo pareigūnui – tyrėjui – būtinos kompetencijos turinį: profesinės kvalifikacijos ir reikiamų asmeninių savybių turinį. Kita vertus, tyrėjui būtinų asmeninių savybių identifikavimas leistų sukurti patikimą tyrėjo profilį, taip pat suvokti, ar besirenkantysis tyrėjo darbą, pavyzdžiui, būsimas studentas, turi reikiamas savybes, o tuo pačiu lengviau apsispręsti, ar turimus gebėjimus ir savybes galės pritaikyti būsimoje veikloje.

Tyrimo naujumas. Užsienio literatūroje nemažai dėmesio skiriama ikiteisminio tyrimo pareigūno kompetencijos klausimams nagrinėti, tame tarpe ir asmeninių savybių svarbai akcentuojant, kad pagrindinis pareigūnų veiklos vertintojas yra visuomenė, kuri vertina ir kartu įtakoja ne tik jų profesionalumą, taip pat ir moralines bei etines savybes³. Reikia pridurti, kad visuomenei yra ypač reikšmingas teisingumo jausmas, kuris yra siejamas su žmonių subjektyviais įsitikinimais ir vertinimais. Šiuo atveju svarbu pažymėti procedūrinio teisingumo fenomeną, kurio viena sudedamųjų dalių yra ir tyrėjo veiksmai ikiteisminio tyrimo metu. Kitaip tariant, pareigūno elgesys tiriant nusikalstamą veiką daro įtakos ir piliečių (nusikaltimo aukos, liudytojo, įtariamojo, pagaliau, net su byla nesusijusių asmenų) teisingumo jausmo formavimui, skatina pasitikėti kriminalinės justicijos subjektais⁴.

Lietuvoje tyrinėjant ikiteisminio tyrimo pareigūno kompetenciją, pastaruoju metu buvo akcentuojama profesinė kvalifikacija. Pripažįstamas stiprus profesionalaus tyrėjo vaidmuo nusikalstamų veikų tyrime, tačiau neidentifikuojama būtinų asmeninių savybių įtaka jo veiklos profesionalumui. Autorių manymu, tyrėjo profesinių kompetencijų ir asmeninių savybių tyrinėjimas sudarytų prielaidas naujai formuoti patikimą profesionalaus tyrėjo paveikslą.

Tyrimo tikslas – įvertinti tyrėjo profesinės kompetencijos ir būtinų asmeninių savybių įtaką tyrėjo veiklos profesionalumui.

² Navickienė, Ž. *Ikiteisminio tyrimo organizavimo optimizavimas Lietuvoje: nunc ar ad feliciora tempora?* Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. II dalis. Vilnius, Charkovas, 2013. P. 314.

³ Nechajava, N. B. *Strategija inovacionogo obuchenije subjektov rasledovaniya* [Strategy of innovative training of pre-trial investigation subjects]. Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. II dalis. Vilnius, Charkovas, 2013. P. 206.

⁴ Justickis, V., Valickas, G. *Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje*. Monografija. Mykolas Romeris universiteto Leidybos centras, 2006. P. 17-31.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išryškinant tyrėjo profesinės kompetencijos svarbą, jos santykį su profesine kvalifikacija, išanalizuoti tyrėjo profesinės kompetencijos turinį.

2. Apibrėžiant asmeninių savybių sampratą, identifikuoti pagrindines tyrėjui būtinas asmenines savybes ir jų sąsajas su profesinėmis kompetencijomis ir profesionalumu.

Tyrimo objektas – profesinė kompetencija ir būtinos asmeninės savybės, užtikrinančios ikiteisminio tyrimo pareigūno veiklos profesionalumą.

Straipsnyje panaudoti šie teoriniai tyrimo metodai: aprašomasis-lyginamasis ir analitinis-kritinis. Taikant aprašomąjį-lyginamąjį ir palyginimo metodus, straipsnyje aprašoma ir analizuojama teisės aktų, reglamentuojančių policijos ikiteisminio tyrimo pareigūnų kvalifikaciją ir profesinę kompetenciją, nuostatos. Analitinio-kritinio tyrimo metodo pagalba analizuojama, kokios asmeninės savybės yra svarbios brandžiai tyrėjo asmenybei ir jų įtaka veiklos profesionalumui.

IKITEISMINIO TYRIMO PAREIGŪNO PROFESINĖS KOMPETENCIJOS STIPRINIMO GALIMYBĖS

Ikiteisminio tyrimo organizavimas – kompleksinis procesas, kurį įtakoja ne tik teisinė bazė, teisės aktų taikymo ypatumai, organizacinės priemonės, todėl ikiteisminio tyrimo kokybė ir efektyvumas priklauso ir nuo ikiteisminį tyrimą organizuojančių ir vykdančių subjektų⁵, o būtent nuo jų kvalifikacijos ir kompetencijos. Iš esmės tyrėjo tinkamumo klausimas suponuoja du pagrindinius aspektus: ar jis turi reikiamą kvalifikaciją, ar turi reikiamų žinių, įgūdžių, gebėjimų – išmanymo (kompetencijos) atlikti savo veiklą ir ar jo turimos asmeninės savybės padeda jam pasiekti norimų veiklos tikslų ir įtakoja efektyvesnius veiklos rezultatus. Kaip apibrėžiama ir suprantama kvalifikacija, iš principo diskusijos nekyla. Kvalifikacija – formalus dokumentas, patvirtinantis asmens gebėjimų pagrįstumą (tinkamumą, bet ne patikimumą) konkrečiai profesinei veiklai. Kvalifikacija suteikiama asmeniui jei jis pasiekia nustatytus akredituotos mokymo/studijų programos mokymosi/studijų rezultatus⁶. Tuo tarpu kompetencija suprantama kaip asmens gebėjimas, patvirtintas tam tikru dokumentu, pagrįstai (tinkamai, kvalifikuotai, konkrečiame kokybės lygyje) ir patikimai (tiksliai, greitai) atlikti tam tikrą profesinės veiklos dalį (operaciją ar užduotį) nenuspėjamoje darbinėje situacijoje, apibrėžtoje profesijos standarte. Todėl kompetencija –

⁵ Navickienė, Ž. *Ikiteisminio tyrimo organizavimo optimizavimas Lietuvoje: nunc ar ad feliciora tempora?* Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. II dalis. Vilnius, Charkovas, 2013. P. 306.

⁶ Pukelis, K. *Gebėjimas, kompetencija, mokymosi/studijų rezultatas, kvalifikacija ir kompetentingumas: teorinė dimensija.* Aukštojo mokslo kokybė. Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2009, Nr. 6. P. 12-14.

gerokai platesnė sąvoka, apimanti ne tik turimą kvalifikaciją, bet ir tolimesnėje veikloje įgytą patirtį, gebėjimus.

Moksliniuose straipsniuose jau ne kartą buvo nagrinėjama ikiteisminio tyrimo pareigūnų išsilavinimo problema, pateikti siūlymai į tyrėjo pareigas priimti tik teisinį išsilavinimą turinčius asmenis⁷. Nagrinėjant tyrėjo kvalifikacijos ir kompetencijos santykį, svarbu pabrėžti, jog kompetencijos formavimas pagrįstas tik tuo atveju, kuomet tiksliai jau yra apibrėžiama tyrėjo kvalifikacija, nustatomi būtini reikalavimai šioms pareigoms – aukštasis teisinis išsilavinimas. Apibrėžus tyrėjui būtiną specialų išsilavinimo cenzą, tolimesnės kompetencijos ugdymas praktiniame darbe suteikia galimybę sistemingai ir nuosekliai formuoti ir gilinti tyrėjui su praktiniu darbu susijusias žinias ir gebėjimus, o ne pildyti spragas kvalifikacijos tobulinimo procese ir akcentuoti konceptualius pagrindus, kurie jau turėtų būti įgyjami studijų procese. Todėl tyrėjo kvalifikacija tampa būtina prielaida formuojant ir gilinant šiai profesijai būtinas kompetencijas, užtikrinant studijų metu įgytų gebėjimų tęstinumą. Nenustačius ir neapibrėžus tyrėjui būtino išsilavinimo, priėmus į darbą kitų profesijų atstovus, prarandama galimybė nuosekliai ir sistemingai suformuoti tyrėjui būtinus profesinius pagrindus.

Policijos veikloje formuojant, apibrėžiant ir formalizuojant atskirų policijos veiklos sričių policijos pareigūnų ir kitų policijos sistemos darbuotojų kompetencijas svarbiu atskaitos tašku tampa Policijos pareigūnų ir kitų policijos sistemos darbuotojų kompetencijų aprašas, patvirtintas 2012 metais Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymu⁸. Šiuo teisės aktu nustatoma kriminalinės, viešosios policijos, administravimo funkcijas atliekančių ir vadovujančias pareigas einančiųjų pareigūnų, kitų policijos sistemos darbuotojų veiklos ir kvalifikacijos tobulinimo kriterijus, būtinus profesinėje veikloje. Ikiteisminio tyrimo pareigūnams šios nuostatos tampa svarbios tuo, kad tiksliai identifikuojamos profesinės kompetencijos⁹, taip pat ir specialiosios kompetencijos¹⁰, kurias privalo turėti ar įgyti (atnaujinti) kiekvienas tyrėjas. Analizuojant šio teisės

⁷ Plačiau žr. Navickienė, Ž. *Ikiteisminio tyrimo organizavimo optimizavimas Lietuvoje: nunc ar ad feliciora tempora?* Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. II dalis. Vilnius, Charkovas, 2013. P. 308. Taip pat žr. Navickienė, Ž. *Ikiteisminio tyrimo pareigūnų kvalifikacijos ir kompetencijos svarba ikiteisminio tyrimo procese.* Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos. Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, 2010. Nr. 19. P. 135-136. Taip pat žr. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 2012 m. gruodžio 20 d. valstybinio audito ataskaita „Ar sudarytos prielaidos efektyviai organizuoti ikiteisminio tyrimo procesą“.

⁸ Lietuvos policijos generalinio komisaro 2012 m. balandžio 6 d. įsakymas Nr. Nr. 5-V-284 „Dėl Policijos pareigūnų ir kitų policijos sistemos darbuotojų kompetencijų aprašo patvirtinimo“.

⁹ Lietuvos policijos generalinio komisaro 2012 m. balandžio 6 d. įsakyme Nr. 5-V-284 „Dėl Policijos pareigūnų ir kitų policijos sistemos darbuotojų kompetencijų aprašo patvirtinimo“ profesinės kompetencijos apibrėžiamos kaip žinios, įgūdžiai, gebėjimai, požiūriai, kitos asmeninės savybės, skirtos policijos pareigūnų ir kitų sistemos darbuotojų sėkmingai bendrajai profesinei veiklai.

¹⁰ Tame pačiame teisės akte specialiosios kompetencijos apibrėžiamos kaip žinios, įgūdžiai, gebėjimai, požiūriai, kitos asmeninės savybės, skirtos policijos pareigūnų ir kitų sistemos darbuotojų sėkmingai profesinei veiklai konkrečioje

akto nuostatas, tenka pabrėžti, kad nors pagal šiame teisės akte pateiktas profesinių ir specialiųjų kompetencijų sampratas asmeninės savybės priskiriamos šių kompetencijų turiniui, vis dėlto pateiktos būtinos gebėjimų sritys neidentifikuoja tyrėjui būtinų asmeninių savybių, o tik įvardija dalykines sritis, kurias privalo išmanyti tyrėjas. Išskiriamos pagrindinės aštuonios profesinių kompetencijų sritys, pavyzdžiui, profesinės taktikos pagrindų išmanymas, kriminalistikos technikos pagrindų išmanymas, gebėjimas dirbti su policijos informacine sistema ir pan., taip pat trys pagrindinės specialiųjų kompetencijų sritys procesinėje veikloje, pavyzdžiui, ikiteisminio tyrimo organizavimo ir planavimo proceso išmanymas, gebėjimas tinkamai kvalifikuoti nusikalstamas veikas ir teisminės praktikos išmanymas, ir keturios pagrindinės specialiųjų kompetencijų sritys žvalgybinėje veikloje. Siekiant profesionalaus ikiteisminio tyrimo pareigūno parengimo, būtų labai svarbu ne tik apibrėžti būtinų profesinių ir specialiųjų kompetencijų sritis, tačiau vertinant šių sričių svarbą išgryninti tyrėjui būtinas turimas ar ugdomas asmenines savybes, kurios padėtų pasiekti efektyvių rezultatų įgyjant minėtas kompetencijas, profesionaliai atliekant savo veiklą nusikalstamų veikų tyrimo procese.

Dabartiniu metu kaip viena iš svarbiausių ikiteisminio tyrimo pareigūnų profesinės kompetencijos stiprinimo galimybių yra Valstybės kontrolės pateiktų išvadų ir rekomendacijų įgyvendinimas ikiteisminio tyrimo organizavimo efektyvinimo srityje¹¹. Policijos departamentas prie Vidaus reikalų ministerijos, atsižvelgdamas į valstybinio audito pateiktas rekomendacijas, šiais metais sudarė pateiktų rekomendacijų įgyvendinimo priemonių planą¹², kuriame numatytos trys pagrindinės ikiteisminio tyrimo organizavimo gerinimo priemonių sritys: veiklos, mokymo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo stiprinimo.

Svarbiausios veiklos gerinimo priemonės yra būtinybė siekti užtikrinti tolygų tyrėjų darbo krūvį: numatyta parengti rekomendacijas dėl tyrėjų pareigybių santykio nustatymo nuo didžiausio leistino pareigybių skaičiaus, taip pat patikslinti tyrėjų pareigybių aprašymus¹³ nustatyti reikalavimą turėti aukštąjį teisinį išsilavinimą bei parengti tyrėjų darbo krūvių skaičiavimo metodiką ir nustatyti

veiklos srityje. Plačiau žr. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2012 m. balandžio 6 d. įsakymas Nr. 5-V-284 „Dėl Policijos pareigūnų ir kitų policijos sistemos darbuotojų kompetencijų aprašo patvirtinimo“.

¹¹ Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 2012 m. gruodžio 20 d. valstybinio audito ataskaita „Ar sudarytos prielaidos efektyviai organizuoti ikiteisminio tyrimo procesą“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-09]. <http://www.vkontrolė.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2>

¹² 2013 m. sausio 18 d. patvirtintas Lietuvos policijos generalinio komisaro įsakymas Nr. 5-V-44 „Dėl valstybinio audito ataskaitoje „Ar sudarytos prielaidos efektyviai organizuoti ikiteisminio tyrimo procesą?“ Policijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos pateiktų rekomendacijų įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“.

¹³ Lietuvos policijos generalinio komisaro 2013 m. kovo 5 d. įsakymu Nr. 5-V-190 „Dėl policijos pareigūnų profesinių ir specialiųjų kompetencijų reikalavimų patvirtinimo“ buvo patvirtinti kriminalinės policijos procesinės veiklos ir kriminalinės žvalgybos veiklos pareigūnų pareigybių profesinių ir specialiųjų kompetencijų reikalavimai, kurie tapo pagrindinėmis gairėmis rengiant kriminalinės policijos pareigūnų pareigybių aprašymus.

tyrėjų poreikį: sudaryti prokuratūros ir policijos darbo grupę parengti skaičiavimo metodiką. Mokymo gerinimo priemonių srityje daugiausia dėmesio numatyta skirti tyrėjų kvalifikacijos kėlimo organizavimo gerinimui: šiais metais buvo parengta ir patvirtinta modulinė kriminalinės policijos (ikiteisminio tyrimo) pareigūnų kvalifikacijos tobulinimo programa¹⁴ ir modulinė kriminalinės policijos (žvalgybos) pareigūnų kvalifikacijos tobulinimo programa¹⁵. Tarpinstitucinio bendradarbiavimo stiprinimo priemonės – iniciatyva dėl teismo, prokuratūros ir policijos atstovų susitikimo dėl bendrų mokymų organizavimo poreikio, taip pat būtinumo parengti naują tarpinstitucinę mokymo programą, skirtą tyrėjams, prokurorams, teisėjams siekiant formuoti vieningą pažangią praktiką tiriant nusikalstamas veikas. Įgyvendinant šią nuostatą ir formuojant pozityvią ikiteisminio tyrimo subjektų bendradarbiavimo filosofiją, 2013 m. gegužės 23 d. Lietuvos Respublikos generalinėje prokuratūroje įvyko prokuratūros, policijos ir teismų atstovų susitikimas, kurio metu priimtas sprendimas sukurti tarpinstitucinę mokymo programą¹⁶, skirtą ikiteisminio tyrimo pareigūnams, prokurorams ir teisėjams. Šios mokymo programos tikslas – bendrų mokymų organizavimas ir vykdymas siekiant efektyviau organizuoti ikiteisminį tyrimą, formuoti vienodą pažangią ikiteisminio tyrimo organizavimo ir nusikalstamų veikų kvalifikavimo (tyrimo) praktiką, leisiančią užtikrinti galutinį nusikalstamos veikos tyrimo rezultatą.

IKITEISMINIO TYRIMO PAREIGŪNO ASMENINĖS SAVYBĖS IR JŲ RYŠYS SU PROFESINĖMIS KOMPETENCIJOMIS IR PROFESIONALUMU

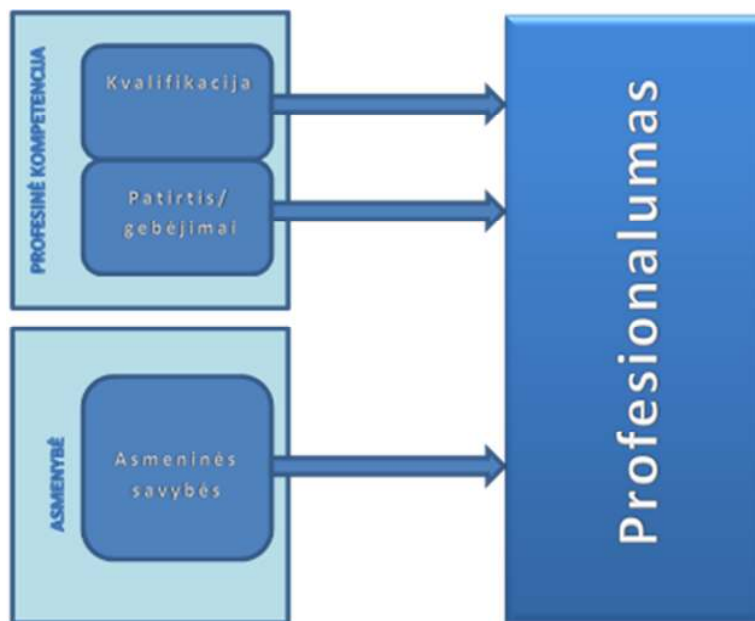
Profesinė kompetencija nėra vienintelis veiksnys, formuojantis tyrėjo profesionalumą ir lemiantis jo veiklos efektyvumą. Šio straipsnio autorių teigimu, tyrėjo asmeninės savybės tampa taip pat svarbiu rodikliu, identifikuojančiu tyrėjo profesionalumo, kaip ypatingo savo srities išmanymo, lygį. (žr. 1 pav.).

Svarbu pažymėti, jog savybės yra tik vienas iš aspektų, apsprendžiančių asmenybę. Kitos asmenybės charakteristikos (pavyzdžiui, asmens motyvacija užimti tam tikras pareigas, intelekto gebėjimai), galinčios sietis su tyrėjo profesionalumu, šiame straipsnyje nėra nagrinėjamos.

¹⁴ Lietuvos policijos generalinio komisaro 2013 m. kovo 19 d. įsakymas Nr. 5-V-221 „Dėl specialiųjų mokymo modulių programos „Kriminalinės policijos veikla“ patvirtinimo.

¹⁵ Lietuvos policijos generalinio komisaro 2013 m. liepos 3 d. įsakymas Nr. 5-V-561 „Dėl specialiųjų mokymo modulių programos „Kriminalinės žvalgybos pareigūnų veikla“ patvirtinimo.

¹⁶ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir Lietuvos policijos generalinio komisaro 2013 m. spalio 14 d. įsakymas Nr. I-259/5-V-808 „Dėl tarpinstitucinės specialiųjų mokymo modulių programos „Teisėsaugos institucijų pareigūnų veikla“ patvirtinimo“.

1 pav. Ikitaisminio tyrimo pareigūno profesionalumo charakteristika: profesinių kompetencijų ir asmeninių savybių sąsajos

Asmeninių savybių samprata

Prieš analizuojant asmenines savybes ir jų įtaką tyrėjo darbui, ypatingai svarbu tiksliai apibrėžti pačią asmeninių savybių sąvoką. *Savybė* arba *bruožas* – tai yra charakteristika arba ypatybė, išskirianti asmenį; tai stabilus elgesio šablonas, kuris yra demonstruojamas aktualiomis gyvenimo aplinkybėmis¹⁷. Savybės yra pakankamai stabilios amžiaus atžvilgiu, tačiau skiriasi lyginant žmones tarpusavyje (pavyzdžiui, vieni žmonės yra atviri, kiti – drovūs) ir lemia jų elgesį. Pateikus asmeninių savybių apibūdinimą, iškyla klausimas, kokios egzistuojančios savybės apsprendžia vieną ar kitą asmenį? Ir kiek jų yra? Todėl šiuo atveju svarbu išskirti konkrečias asmenines savybes ir tik po to jas bandyti sieti su ikiteisminio tyrimo pareigūno veikla.

Kaip žinoma, psichologai, dirbdami skirtingose institucijose, atlieka įvairius kandidatų vertinimus (pavyzdžiui, intelekto, asmenybės) į tam tikras pareigas atrankų metu. Ne išimtis ir Lietuvos specialistai. Šiuo metu Lietuvos policijos įstaigose naudojamas „*Taisyta NEO asmenybės klausimynas (NEO Personality Inventory – Revised)*“¹⁸, nustatantis asmenybės bruožus ir tokiu būdu leidžiantis atlikti suaugusiojo žmogaus asmenybės įvertinimą. Šis instrumentas dar vadinamas „*Didžiuoju penketu (Big Five)*“, kadangi vertina penkias pagrindines asmenybės bruožų grupes: *neurotiškumą, ekstravertiškumą, atvirumą, sutarumą ir sąmoningumą*. Kiekvieną iš šių asmenybės

¹⁷ Colman, A. *A dictionary of psychology*. Oxford University press, IIIrd edition. Oxford University Press, New York, 2009.

¹⁸ Costa, P. T., McCrae, R. R. *NEO PI – R. Taisyta NEO asmenybės (NEO PI-R) ir NEO penkių faktorių (NEO-FFI) klausimynų vadovas*. VU Specialiosios psichologijos laboratorija, Vilnius, 2012. P. 8.

bruožų grupių sudaro po šešis smulkesnius vienetus t. y. detalesnius bruožus. Kiekviena bruožų grupė ir jas sudarantys bruožai kartu su trumpais paaiškinimais (ką reiškia, kai asmuo pasižymi aukštu tam tikros grupės ar bruožo laipsniu, ir ką reiškia – kai žemu) pateikiami 1 priede¹⁹.

Taigi, pagal turimus bruožus, galima išsamiai įvertinti asmenybę, tuo pačiu įmanoma prognozuoti konkretaus asmens darbo atlikimą ir jo kokybę užimamoje pareigybėje ateityje. Kitoje dalyje bus nagrinėjamos asmeninės savybės ir jų įtaka sėkmingam darbui policijoje.

Asmeninių savybių įtaka policijos pareigūno darbo atlikimui

Užsienio autoriai yra atlikę tyrimų, kuriais buvo bandyta nustatyti asmenines pareigūnų savybes, reikalingas darbui policijoje. D. W. Mufson ir M. A. Mufson nurodo, jog įprastai prisitaikymo, savireguliacijos ir bendravimo įgūdžiai laikomi svarbiais veiksniais dirbant teisėsaugos srityje²⁰. Taip pat reikia pažymėti, kad psichologinio įvertinimo metu ypatingai svarbu nustatyti neigiamus psichologinius veiksnius (pavyzdžiui, prasti susidorojimo su stresinėmis situacijomis įgūdžiai, polinkis į agresijos protrūkius, piktnaudžiavimo psichoaktyviomis medžiagomis rizika), kurie padėtų atmesti kandidatus, visiškai netinkamus darbui teisėsaugoje²¹. Atsižvelgiant į anksčiau gautus empirinius duomenis, šiuo metu vis tvirčiau kalbama, kad darbo atlikimo kokybė priklauso ne tik nuo kandidatų žinių ar įgūdžių, bet ir individualių savybių^{22,23}.

Teigiama, kad neurotiškumas ir sąmoningumas charakterizuojami kaip bendri darbo motyvacijos ir atlikimo „prognozuotojai“, tuo tarpu ekstraversija, atvirumas ir sutarumas numato darbo atlikimą specifinėse darbo srityse ir vykdant tam tikras funkcijas²⁴. Pasak P. Detrick ir J. T. Chibnall, minėtas „Didžiojo penketo“ modelis yra tinkamas identifikuojant asmenybės bruožus, kurie galėtų nuspėti tolimesnį darbo atlikimo efektyvumą skirtingose profesinėse srityse.

Vienoje ankstesnių studijų JAV, M. R. Barrick ir M. K. Mount nagrinėjo penkių skirtingų profesijų atstovų asmenybės ir darbo atlikimo sąsajas²⁵. Iš viso į šią meta-analizę buvo įtraukta 117 anksčiau atliktų tyrimų. Darbo atlikimo vertinimui autoriai pasirinko 3 kriterijus: darbinių įgūdžių, apmokymų įgūdžių vertinimai ir įrašai iš personalo (pavyzdžiui, atlyginimo dydis, statuso

¹⁹ Ten pat. P. 19-24.

²⁰ Mufson, D. W., Mufson, M. A. *Predicting police officer performance using the Inwald Personality Inventory: An illustration from Appalachia*. Professional psychology, research and practice, 1998, Nr. 29. P. 59-62.

²¹ Varela, J. G., Boccaccini, M. T., Scogin, F., Stump, J., Caputo, A. *Personality testing in law enforcement employment settings: A meta-analytic review*. Criminal Justice and behavior, 2004, Nr. 31. P. 649-675.

²² Forero, C. G., Gallardo-Pujol, D., Maydesu-Olivares, A., Andres-Pueyo, A. *A longitudinal model for predicting performance of police officers using personality and behavioral data*. Criminal justice and behavior, 2009, Nr. 36. P. 591-606.

²³ Barrick, M. R., Mount, M. K. *Yes, personality matters: Moving on to more important matters*. Human performance, 2005, Nr. 18. P. 359-372.

²⁴ Ten pat. P. 359-372.

²⁵ Barrick, M. R., Mount, M. K. *The big five personality dimensions and job performance: A meta-analysis*. Personnel psychology, 1991, Nr. 44. P. 1-26.

pasikeitimai, laikas tam tikrose pareigose). Nustatyta, kad tiek tarp policijos pareigūnų, tiek kitų profesijų atstovų (pavyzdžiui, vadybininkų ar pardavimų agentų) sąmoningumas buvo labiausiai susijęs su darbo atlikimu (t. y. kuo jis buvo didesnis, tuo sėkmingiau buvo dirbama) lyginant su kitomis asmenybės dimensijomis – neurotiškumu, ekstraversija, atvirumu patirčiai ar sutarumu. Vėliau ispanų mokslininkas J. E. Salgado atliko panašų tyrimą, tik Europos kontekste²⁶. Paaiškėjo, kad policijos pareigūnų darbo kokybė buvo reikšmingai susijusi ne tik su sąmoningumu ir neurotiškumu (šiuo atveju, neigiama koreliacija – kuo mažesnis neurotiškumas, tuo geresnis darbo atlikimas), bet ir ekstraversija ir atvirumu. Pastarąsias dvi sąsajas autorius pagrindė tuo, kad pareigūno darbas turi išreikštą tarpasmeninio bendravimo pobūdį, todėl šios dvi asmenybės dimensijos svarbios policininkams sėkmingam darbo funkcijų atlikimui.

Analizuojant asmenybės charakteristikas ir jų įtaką pareigūnų darbui, reikėtų pažymėti amerikiečių autoriaus P. Detrick ir jo kolegų, kurie atliko eilę tyrimų minėta tema, indėlį. Vienoje iš studijų buvo įvertinti 74 policijos akademijos, esančios Misurio valstijoje, kandidatai²⁷. Visų pirma, tyrimo rezultatai parodė, jog kandidatai, kurie nepabaigė mokymų (dėl taisyklių pažeidimų ar išėjo savarankiškai iš įstaigos), pasižymėjo aukštesniu pažeidžiamumu (neurotiškumo grupės bruožas), kuris yra siejamas su žema tolerancija stresui, laipsniu lyginant su jų kolegomis, įgijusiems policijos pareigūno profesinę kvalifikaciją. Antra, akademiniai rezultatai buvo geriausiai susiję su atvirumu vertybėms (atvirumo grupės bruožas) ir neigiamai koreliavo su sužadavimo siekimu (ekstravertiškumo grupės bruožas). Kitaip tariant, būsimus pareigūnus su aukštais akademiniais rezultatais galima būtų apibūdinti kaip tolerantiškus, išvalgius, išvelgiančius egzistuojančias normas ir tradicijas, bet tuo pačiu turinčius mažesnę aštrių pojūčių poreikį. Trečia, atskleista, jog nerimastingumas (neurotiškumo grupės bruožas) buvo neigiamai susijęs su šaudymo tikslumu. Toks tyrimo rezultatas yra pakankamai logiškas, kadangi sudėtinga būtų įsivaizduoti nervingą, įsitempusį, baimingą asmenį, kuris tuo pačiu pasižymėtų gerais šaunamojo ginklo panaudojimo įgūdžiais. Ketvirta, tiriamieji, pasižymėję mažesniu apdairumu (sąmoningumo grupė) ir svajingumu (atvirumo grupė) bei didesniu energingumu (ekstravertiškumo grupė), geriau pasirodė fizinių pratybių metu. Šį atradimą autoriai pagrindė teigdami, kad tokie „veiksmo“ žmonės yra greiti, energingi, spontaniški, gebantys staigiai reaguoti, priimti sprendimus ir tuo pačiu metu yra realistiški, praktiški, labiau susikoncentravę ties konkrečiomis užduotimis negu linkę įtraukti vaizduotę ir kūrybiškumą. Penkta, drovumas (neurotiškumas) buvo susijęs su praleistų pratybių

²⁶ Salgado, J. E. *The five factor model of personality and job performance in the European community*. Journal of applied psychology, 1997, Nr. 82. P. 30-43.

²⁷ Detrick, P., Chibnall, J. T., Luebbert, M. C. *The revised NEO personality inventory as prediction of police academy performance*. Criminal justice and behavior, 2004, Nr. 31. P. 676-694.

skaičiumi. Kitaip tariant, pravaikštos mokymų metu buvo asocijuojamos su didesniu polinkiu jaustis nejaukiai, gėdingai, nepilnavertiškai šalia kitų žmonių lyginant su mažiau užsiėmimų praleidusiais tyrimo dalyviais. Apibendrinami minėto tyrimo rezultatus, autoriai padarė išvadą, kad informacija apie tam tikrus asmenybės bruožus gali būti naudinga prognozuojant būsimą pareigūnų elgesį darbo metu.

Kitoje visai neseniai atliktoje studijoje, P. Detrick ir J. T. Chibnall analizavo sėkmingų kandidatų – išlaikiusių psichologinį vertinimą ir gavusių darbo policijoje pasiūlymus – asmenybės charakteristikas²⁸. Išanalizavus rezultatus, paaiškėjo, kad tyrimo dalyviai pasižymėjo žemu neurotiškumu (ypač žemi įverčiai gauti pažeidžiamumo ir impulsyvumo skalėse) bei aukštais ekstravertiškumu (ypač socialumo, savęs įtvirtinimo ir sužadavimo siekimo skalėse) ir sąmoningumu (ypač kompetentingumo, tikslo siekimo, savidrausmės ir apdairumo skalėse) laipsniais. Apibendrinus tyrimo duomenis, sėkmingi kandidatai buvo įvardinti kaip ypač emociškai stabilūs, o kalbant konkrečiai, neimpulsyvūs ir atsparūs stresui; atviri, visuomeniškai, socialiai dominuojantys ir siekiantys aštrių potyrių; nuovokūs, ambicingi, disciplinuoti ir apdairūs. Svarbu pastebėti, jog šios išvados iš esmės sutampa su P. Detrick ir kolegų ankstesnio tyrimo rezultatais, kur „Didžiojo penketo“ asmenybės klausimyną pildė nebe patys kandidatai, o, pateikus šio testo specialią formą, jų mokymų dėstytojai²⁹. Kompetentingiausi pareigūnai, jų nuomone, pasižymėjo žemu neurotiškumu, aukštu ekstravertiškumu ir aukštu sąmoningumu, tuo tarpu žemos kompetencijos policininkai buvo įvardinti kaip labiau neurotiški ir mažiau sąmoningi.

P. Detrick ir jo kolegų tyrimai buvo atlikti anapus Atlanto, todėl kyla klausimas kiek jų apibendrinimai yra reprezentatyvūs kitų valstybių, konkrečiai, šiuo atveju, mūsų šalies pareigūnų atžvilgiu. Kitaip tariant, ar galima užmerkti akis į kultūrinius, socialinius, ekonominius, politinius, pagaliau teisinius skirtumus ir pasikliauti minėtų tyrimų rezultatais? Žinoma, atsakymas turi būti neigiamas, todėl svarbu kiek įmanoma pažvelgti ir į tai, kas buvo atrasta ir kitose šalyse nagrinėjama tema. Ispanijoje buvo atliktas didžiulis longitudinalinis tyrimas su 2010 (81,4% sudarė vyrai) policijos pareigūnų, kurie prieš tai buvo rengiami Katalonijos viešojo saugumo institute. Priėmimo į pareigūnų rengimo įstaigą metu jiems buvo atliktas psichologinis testavimas, kuriuo buvo vertinami 4 asmenybės aspektai: emocinis prisitaikymas, integralumas (pavyzdžiui, organizaciniai gebėjimai), intelekto efektyvumas ir tarpasmeniniai santykiai. Po 6 metų buvo analizuojama šių pareigūnų darbo atlikimo kokybė atsižvelgiant į du komponentus: vadovų

²⁸ Detrick, P., Chibnall, J. T. *Revised NEO personality inventory normative data for police officer selection*. Psychological service, 2013, Nr. 13. P. 1-6.

²⁹ Detrick, P., Chibnall, J. T. *NEO PI-R personality characteristics of high-performing entry-level police officers*. Psychological service, 2006, Nr. 3. P. 274-285.

vertinimus ir specifinių įrašų kiekį per visą tarnybos laikotarpį (pavyzdžiui, nuobaudos, drausmės pažeidimai, padėkos, apdovanojimai). Paaikškėjo, kad emocinis prisitaikymas prognozavo tolimesnę pareigūnų darbo sėkmę t. y. geriau dirbę pareigūnai buvo mažiau nerimastingi ir demonstravo geresnę savikontrolę negu mažiau sėkmingi kolegos. Kitas reikšmingas sėkmingo darbo rodiklis buvo integralumas, kuris siejamas su tokiais gebėjimais kaip organizuotumas, efektyvus planavimas ar prisitaikymas prie egzistuojančių standartų. Įdomu pastebėti, kad geriau dirbę pareigūnai pasižymėjo aukštesne tolerancija/lankstumu – gebėjimu priimti kitų žmonių vertybes, nuomones ar elgesį. Taigi, kaip ir kituose tyrimuose vėlgi gautos darbo atlikimo sąsajos su asmenybės ypatumais, atitinkančiais neurotiškumo ir sąmoningumo bruožus. Vienintelis skirtumas nuo kitų studijų – atrastos sąsajos tarp tolerancijos, kurią tvirtai galima priskirti prie atvirumo bruožų, ir darbo atlikimo. Ypatingai svarbu pažymėti, jog autoriai, atlikę statistinę duomenų analizę, reziūmavo, kad sėkmingą darbo atlikimą geriausiai prognozavo ne tik tam tikros asmeninės charakteristikos, bet ir akademiniai rezultatai profesinio rengimo įstaigoje. Iš to galima padaryti išvadą, kad norint numatyti tolimesnę policijos pareigūno darbo atlikimą, ypač svarbu atsižvelgti į šiuos du elementus, jokių būdu neatmetant nė vieno iš jų.

Kaip galima buvo pastebėti, šioje straipsnio dalyje pristatyti empiriniai tyrimai buvo atlikti bendrai su policijos pareigūnais, tačiau nesikoncentruota į konkrečią policijos darbo sritį. Kadangi nagrinėjama problema yra susijusi su kriminalinės policijos pareigūnais, pravartu apžvelgti užsienyje atliktą tyrimą, kuriame kognityviniai gebėjimai, emocinis intelektas³⁰ ir asmenybės bruožai buvo siejami būtent su minėtų pareigūnų darbo atlikimu³¹. Iš viso buvo ištirtas JAV 131 federalinės policijos agentas. Šių pareigūnų esminės darbo funkcijos apima šnipinėjimo, terorizmo, turtinių nusikaltimų, smurto, vagysčių, kompiuterių įsilaužimo, sukčiavimo, narkotinių medžiagų platinimo, karinio dezertyravimo, sutarčių sudarymo korupcijos atvejų tyrimai. Visi jie mokėsi pagal 17 savaičių trukmės privalomąją mokymo programą, kurios metu jiems buvo atliktas ir psichologinis įvertinimas. Po vienerių metų 38 (29 vyrai ir 9 moterys) pareigūnai ir 38 jų vadovai sutiko dalyvauti antroje tyrimo dalyje. Joje vadovų buvo paprašyta penkių balų skalėje įvertinti tokius darbinius sugebėjimus kaip apklausų vedimo įgūdžius, paieškos atlikimo įgūdžius, bylos valdymo įgūdžius, tiriamojo tinklo sukūrimo (pavyzdžiui, gebėjimas užmegzti kontaktą su teisėsauga nesusijusia įstaiga, galinčia padėti sprendžiant bylą), komandinio darbo, laiko valdymo ir reagavimo į agresiją (pavyzdžiui, kaip agentas geba susitvarkyti su priešiška nusiteikusia

³⁰ Emocinis intelektas – gebėjimas stebėti savo ir kitų emocijas, atskirti skirtingas emocijas ir jas tinkamai įvertinti ir panaudoti emocinę informaciją mąstymo ir elgesio valdymui.

³¹ Ono, M., Sachau, D. A., Deal, W. P., Englert, D. R., Taylor, M. D. *Cognitive ability, emotional intelligence, and the big five personality dimensions as predictor performance*. Criminal justice and behavior, 2011, Nr. 38. P. 471-491.

piliečiais) įgūdžiai. Paaiškėjo, kad iš asmenybės charakteristikų tik neurotiškumas buvo neigiamai susijęs su bendru darbo atlikimo vertinimu. Analizuojant atskirus darbo atlikimo aspektus, neurotiškumas reikšmingai (neigiamai) koreliavo su komandinio darbo ir laiko valdymo įgūdžiais. Tai reiškia, kad emocinis stabilumas (žemas neurotiškumas) kriminalinės policijos pareigūnams yra svarbus dirbant stresinėse situacijose komandoje, taip pat efektyviai planuojant laiką darbe. Įdomu pastebėti, kad apklausų vedimo įgūdžiai ir tinklo sukūrimo įgūdžiai buvo reikšmingai susiję su pareigūnų emociniu intelektu. Pastarosios dvi kompetencijos reikalauja specifinių bendravimo įgūdžių, todėl, kaip parodo šio tyrimo rezultatai, sugebėjimas gerai įvertinti emocinę informaciją gali padėti tyrėjams efektyviai atlikti apklausas ir užmegzti reikiamus kontaktus tiriant nusikalstamas veikas.

Apžvelgus įvairiose šalyse surinktus empirinius duomenis, galima teigti, jog tam tikri asmenybės bruožai iš tiesų daro įtaką ikiteisminio tyrimo pareigūno kompetencijai. Jeigu kalbėtume konkrečiau, tai visų pirma yra neurotiškumo ir sąmoningumo sričių bruožai. Vis dėlto dėl kitų trijų asmenybės bruožų grupių vieningo sutarimo mokslinėje literatūroje nėra: vieni autoriai atrado tam tikras sąsajas su ekstraversija³², kiti – atvirumu patirčiai³³. Todėl tvirtų apibendrinimų šių bruožų atžvilgiu daryti negalima. Taigi, sėkmingai dirbančio (aukštos kompetencijos ir profesionalaus) ikiteisminio tyrimo pareigūno asmenybę mes galime charakterizuoti taip: ramus, atsipalaidavęs, retai patiriantis neigiamus jausmus, atsparus stresui (žemas neurotiškumas); sąžiningas, sistemingas, siekiantis tikslų, pareigingas ir drausmingas (aukštas sąmoningumas). Kita vertus, norint gerai numatyti sėkmingai ateityje dirbantį ikiteisminio tyrimo pareigūną, neužtenka analizuoti tik asmenybės bruožus, būtina įvertinti ir akademinis rezultatus profesinio rengimo įstaigoje³⁴. Taip pat pravartu pažvelgti ir į kitus komponentus, tokius kaip motyvacija dirbti konkrečioje pareigybėje ir elgesio ypatumus anapus darbinės aplinkos. Pavyzdžiui, viename tyrime JAV pareigūnų atkaklumo stoka ir vairavimo pažeidimo skaičius „sėkmingai“ prognozavo arba prastą darbo kokybės vertinimą, arba išėjimą iš darbo³⁵. Taigi, toks kompleksinis (asmenybės, akademinis rezultatai, faktų apie elgesį) kandidato eiti ikiteisminio tyrimo pareigūno įvertinimas padėtų geriausiai numatyti jo sėkmingą darbo atlikimą ateityje. Vis dėlto vertėtų pabrėžti šios apžvalginės

³² Salgado, J. E. *The five factor model of personality and job performance in the European community*. Journal of applied psychology, 1997, Nr. 82. P. 30-43.

³³ Detrick, P., Chibnall, J. T., Luebbert, M. C. *The revised NEO personality inventory as prediction of police academy performance*. Criminal justice and behavior, 2004, Nr. 31. P. 676-694.

³⁴ Forero, C. G., Gallardo-Pujol, D., Maydesu-Olivares, A., Andres-Pueyo, A. *A longitudinal model for predicting performance of police officers using personality and behavioral data*. Criminal justice and behavior, 2009, Nr. 36. P. 591-606.

³⁵ Mufson, D. W., Mufson, M. A. *Predicting police officer performance using the Inwald Personality Inventory: An illustration from Appalachia*. Professional psychology, research and practice, 1998, Nr. 29. P. 59-62.

analizės galimus ribotumus. Visų pirma didžiosios dalies tyrimų dalyvių imtys buvo sudarytos iš bendrai policijos pareigūnų neišskiriant tik tam tikros veiklos srities ar padalinių specialistų. Daugiau empirinių duomenų apie išskirtinai ikiteisminio tyrimo pareigūnų asmenybės ypatumus ir jų įtaką šių specialistų kompetencijai padėtų daryti tvirtesnes, moksliskai pagrįstas išvadas. Antra, be abejo trūksta tyrimų, atliktų Lietuvoje, nagrinėjama tema. Atsižvelgiant į kultūrinius skirtumus, iškyla validumo problema norint generalizuoti kitose šalyse gautus rezultatus konkrečioje populiacijoje. Todėl šio straipsnio autoriai, nagrinėję užsienio šalių mokslininkų atliktų tyrimų rezultatus, siekdami identifikuoti mūsų šalies tyrėjui būtinas asmenines savybes, nepretenduoja į absoliučią tiesą – patikimų rezultatų galima būtų tikėtis tik atlikus tyrimus konkrečiai su Lietuvos ikiteisminio tyrimo pareigūnais. Trečia, šios apžvalgos pradžioje buvo paminėta, jog šiuolaikinėje kognityvinėje psichologijoje didelis dėmesys yra skiriamas įvairiems kognityviniams šališkumams, atminties iškraipymams, mąstymo ypatumams. Ne išimtis ir teisėsaugos pareigūnai. Apstu duomenų apie proceso dalyvių šališkas apklausas^{36,37}, tyrėjo veiksmus, nulemiančius įtariamojo klaidingą prisipažinimą³⁸, psichologinius efektus, darančius įtaka ne visai teisingiems sprendimams³⁹, melo atpažinimo klaidoms⁴⁰ ir t. t. Tačiau iki šiol trūksta empirinių tyrimų dėl šių veiksnių sąsajų su ikiteisminio tyrimo pareigūno tam tikrais asmenybės bruožais. Autoriai, ateityje atliksiantys tyrimus nagrinėjama tema, turėtų atsižvelgti į šiuos probleminius klausimus – tai padėtų konstruoti patikimą būsimo ikiteisminio tyrimo pareigūno profilį.

IŠVADOS

Šio tyrimo metu nustatyta, kad ikiteisminio tyrimo pareigūno (tyrėjo) profesionalumo charakteristiką suponuoja du pagrindiniai elementai, įtakojantys efektyvesnius veiklos rezultatus: ne tik turima kvalifikacija ir kompetencija, t. y. žinios, įgūdžiai, gebėjimai ir jų pritaikymas atliekant savo veiklą, bet ir individualios charakteristikos, tokios kaip asmeninės savybės, padedančios jam pasiekti norimų veiklos tikslų.

Remiantis užsienio šalių mokslininkų atliktais tyrimais, vertinant ikiteisminio tyrimo pareigūno asmeninių savybių vaidmenį jo profesinei kompetencijai ir profesionalumui, visų pirma,

³⁶ Loftus, E. *Leading questions and the eyewitness report*. Cognitive psychology, 1975, Nr. 7. P. 560-572.

³⁷ Kassin, S., Goldstein, C. C., Savitsky, K. *Behavioral confirmation in the interrogation room: On the danger of presuming guilt*. Law and human behavior, 2003, Nr. 27. P. 187- 203.

³⁸ Kassin, S., Drizin, S., Grisso, T., Gudjonsson, G. H., Leo, R. A., Redlich, A. D. *Police-induced confessions: Risk factors and recommendations*. Law and human behavior, 2010, Nr. 34. P. 3-38.

³⁹ Risinger, D. M., Saks, M. J., Thompson, W. C., Rosenthal, R. *The Daubert/Kumho implications of observer effects in forensic science: Hidden problems of expectation and suggestion*. California law review, 2002, Nr. 90. P. 3-52.

⁴⁰ Vrij, A. *Why professionals fail to catch a liar and how they can improve*. Legal and criminological psychology, 2004, Nr. 9. P. 159-181.

svarbu atkreipti dėmesį į neurotiškumo (gebėjimo toleruoti stresines situacijas, kontroliuoti troškimus ir potraukius, polinkio išgyventi neigiamus jausmus ir pan.) ir sąmoningumo (atkaklumo, tikslų siekimo, nuovokumo, organizuotumo, pareigingumo ir pan.) sričių bruožus, taip pat juos sieti ir su akademiniais rezultatais profesinio rengimo įstaigoje bei motyvacijos lygiu užimti konkrečias pareigas.

Stokojama išsamių tyrimų apie ikiteisminio tyrimo pareigūno profesionalumą įtakojančius vidinius veiksnius – asmenines charakteristikas (asmenines savybes, motyvaciją). Todėl egzistuoja empirinių tyrimų, leisiančių geriau atskleisti ikiteisminio tyrimo pareigūnų asmeninių savybių ir profesinių kompetencijų bei profesionalumo ryšį, taip pat sukurti patikimą būsimo ikiteisminio tyrimo pareigūno profilį, atlikimo Lietuvoje poreikis.

LITERATŪRA

1. Barrick M. R., Mount M. K. *The big five personality dimensions and job performance: A meta-analysis*. Personnel psychology, 1991, Nr. 44.
2. Barrick M. R., Mount M. K. *Yes, personality matters: Moving on to more important matters*. Human performance, 2005, Nr. 18.
3. Colman A. *A dictionary of psychology*. Oxford University press. III-rd edition. Oxford University Press, New York, 2009.
4. Costa P. T., McCrae R. R. *NEO PI – R. Taisyto NEO asmenybės (NEO PI-R) ir NEO penkių faktorių (NEO-FFI) klausimynų vadovas*. VU Specialiosios psichologijos laboratorija, Vilnius, 2012.
5. Detrick P., Chibnall J. T. *Revised NEO personality inventory normatyve data for police officer selection*. Psychological service, 2013, Nr. 13.
6. Detrick P., Chibnall J. T. *NEO PI-R personality characteristics of high-performing entry-level police officers*. Psychological service, 2006, Nr. 3.
7. Detrick P., Chibnall J. T., Luebbert M. C. *The revised NEO personality inventory as prediction of police academy performance*. Criminal justice and behavior, 2004, Nr. 31.
8. Forero C. G., Gallardo-Pujol D., Maydesu-Olivares A., Andres-Pueyo A. *A longitudinal model for predicting performance of police officers using personality and behavioral data*. Criminal justice and behavior, 2009, Nr. 36.
9. Justickis V., Valickas, G. *Procedūrinis teisingumas Lietuvos kriminalinėje justicijoje*. Monografija. Mykolas Romeris universiteto Leidybos centras, 2006.
10. Kassin S., Drizin S., Grisso T., Gudjonsson G. H., Leo R. A., Redlich A. D. *Police-induced confessions: Risk factors and recommendations*. Law and human behavior, 2010, Nr. 34.
11. Kassin S., Goldstein C. C., Savitsky K. *Behavioral confirmation in the interrogation room: On the danger of presuming guilt*. Law and human behavior, 2003, Nr. 27.
12. Loftus E. *Leading questions and the eyewitness report*. Cognitive psychology, 1975, Nr. 7.
13. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 2012 m. gruodžio 20 d. valstybinio audito ataskaita „Ar sudarytos prielaidos efektyviai organizuoti ikiteisminio tyrimo procesą“. [interaktyvus]. [žiūrėta 2013-07-09]. <http://www.vkontrolė.lt/audito_ataskaitos.aspx?tipas=2>.
14. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro ir Lietuvos policijos generalinio komisaro 2013 m. spalio 14 d. įsakymas Nr. I-259/5-V-808 „Dėl tarpinstitucinės specialiųjų mokymo modulių programos „Teisėsaugos institucijų pareigūnų veikla“ patvirtinimo“.
15. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2012 m. balandžio 6 d. įsakymas Nr. Nr. 5-V-284 „Dėl Policijos pareigūnų ir kitų policijos sistemos darbuotojų kompetencijų aprašo patvirtinimo“.

16. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2013 m. kovo 19 d. įsakymas Nr. 5-V-221 „Dėl specialiųjų mokymo modulių programos „Kriminalinės policijos veikla“ patvirtinimo.
17. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2013 m. sausio 18 d. įsakymas Nr. 5-V-44 „Dėl valstybinio audito ataskaitoje „Ar sudarytos prielaidos efektyviai organizuoti ikiteisminio tyrimo procesą?“ Policijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos pateiktų rekomendacijų įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“.
18. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2013 m. kovo 5 d. įsakymu Nr. 5-V-190 „Dėl policijos pareigūnų profesinių ir specialiųjų kompetencijų reikalavimų patvirtinimo“.
19. Lietuvos policijos generalinio komisaro 2013 m. liepos 3 d. įsakymas Nr. 5-V-561 „Dėl specialiųjų mokymo modulių programos „Kriminalinės žvalgybos pareigūnų veikla“ patvirtinimo.
20. Mufson D. W., Mufson M. A. Predicting police officer performance using the Inwald Personality Inventory: An illustration from Appalachia. *Professional psychology, research and practice*, 1998, Nr. 29.
21. Navickienė Ž. Ikiteisminio tyrimo organizavimo optimizavimas Lietuvoje: nunc ar ad feliciora tempora? *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. II dalis*. Vilnius, Charkovas, 2013.
22. Navickienė Ž. Ikiteisminio tyrimo pareigūnų kvalifikacijos ir kompetencijos svarba ikiteisminio tyrimo procese. *Profesinis rengimas: tyrimai ir realijos*. Vytauto Didžiojo universitetas, Kaunas, 2010. Nr. 19.
23. Nechajava, N. B. Strategija inovacionogo obuchenije subjektov rasledovanija [Strategy of innovative training of pre-trial investigation subjects]. *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos, praktika. II dalis*. Vilnius, Charkovas, 2013.
24. Ono M., Sachau D. A., Deal W. P., Englert D. R., Taylor M. D. Cognitive ability, emotional intelligence, and the big five personality dimensions as predictor performance. *Criminal justice and behavior*, 2011, Nr. 38.
25. Pukelis K. Gebėjimas, kompetencija, mokymosi/studijų rezultatas, kvalifikacija ir kompetentingumas: teorinė dimensija. *Aukštojo mokslo kokybė*. Kaunas, Vytauto Didžiojo universitetas, 2009, Nr. 6.
26. Risinger D. M., Saks M. J., Thompson W. C., Rosenthal R. The Daubert/Kumho implications of observer effects in forensic science: Hidden problems of expectation and suggestion. *California law review*, 2002, Nr. 90.
27. Salgado J. E. The five factor model of personality and job performance in the European community. *Journal of applied psychology*, 1997, Nr. 82.
28. Varela J. G., Boccaccini M. T., Scogin F., Stump J., Caputo A. Personality testing in law enforcement employment settings: A meta-analytic review. *Criminal Justice and behavior*, 2004, Nr. 31.
29. Vrij A. Why professionals fail to catch a liar and how they can improve. *Legal and criminological psychology*, 2004, Nr. 9.

PROFESSIONALISM DIMENSIONS OF CRIMINAL INVESTIGATOR: PROFESSIONAL COMPETENCE AND PERSONALITY TRAITS

Žaneta Navickienė*
Lithuanian Police School

Aleksandras Izotovas**
Lithuanian Police School

Summary

The article analyzed the professional competence and personality traits of criminal investigator and their relationship with professionalism. The article is comprised of the introduction and two subsequent parts. The first part introduced the relevance of the professional competence of the investigator. In particular, conceptions of the qualification and competence were analyzed and criminal investigator's professionalism

was discussed. The first part also included the analysis of legal acts that regulate police officer's professional qualification and competence, and their influence on the effectiveness of criminal investigation. In the second part the concept of personality traits was presented. Furthermore, investigator's necessary traits and their association with professional competences were identified. Given these dimensions, the essential professional characteristic of criminal investigator was formed.

The authors of this paper aimed at investigating the factors that influence the professionalism of criminal investigator based on the results of foreign studies. It was concluded that professionalism of criminal investigator is presupposed by two principal elements that can influence his/her effective job performance i. e. the achieved qualification and competence (knowledge, skills and their application) together with individual characteristics such as personality traits contributes to the expected performance outcomes of such police officer.

As for the personality traits, neuroticism (tolerance to stress, ability to control desires, tendency to experience negative emotions, etc.) and conscientiousness (perseverance, aim for achievement, consciousness, organization, self-discipline, etc.) play the biggest role in the evaluation of criminal investigator's competence and professional performance. It was also revealed that together with personality traits assessment, the academic results at the police training institution and the motivational level also must be considered.

The authors noted that currently there is a lack of research in Lithuania on the discussed issue. More research is needed in order to better understand the association between criminal investigators' personality traits and their competences and professionalism within Lithuanian population.

Keywords: personality traits, criminal investigator, qualification, police officer, professional competence, professionalism.

Žaneta Navickienė*, Lietuvos policijos mokyklos Kvalifikacijos tobulinimo skyriaus viršininkė, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Policijos veiklos katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: policijos pareigūnų kompetencija ir profesinis mokymas, ikiteisminio tyrimo organizavimas.

Žaneta Navickienė*, Head of Further Training Division at Lithuanian Police School. Lecturer of Police Activities Department, Public Security Faculty of Mykolas Romeris university. Research interests: police competence and vocational training, organizing of pre-trial investigation.

Aleksandras Izotovas**, Lietuvos policijos mokyklos Kvalifikacijos tobulinimo skyriaus psichologas. Mokslinių tyrimų kryptys: nusikaltimų tyrimo psichologija, baudžiamojo proceso dalyvių sprendimo priėmimo psichologiniai veiksniai, asmenybės įvertinimas.

Aleksandras Izotovas**, Psychologist of Further Training Division at Lithuanian Police School. Research interests: investigative psychology, criminal procedure officials and their decision making, personality assessment.

1 priedas. „Didžiojo penketo“ asmenybės bruožų grupės (sritys) ir specifiniai asmenybės bruožai.

Sritys	Aukštas laipsnis	Žemas laipsnis	Bruožai	Aukštas laipsnis	Žemas laipsnis
<i>Neurotiškumas</i>	Jautrus, emocionalus, polinkis išgyventi neigiamus jausmus	Ramus, nesuserzines, stresinės situacijos neišveda iš pusiausvyros	<i>Nerimastingumas</i>	Nuogaštaujantis, nervingas, baimingas, įsitempęs	Ramus, atsipalaidavęs
			<i>Priešiškumas</i>	Linkęs jausti pyktį, kartėlį	Sunkiai supyksta
			<i>Depresyvumas</i>	Linkęs jausti kaltę, liūdesį, beviltiškumą, vienišumą	Retai patiria depresyvius jausmus
			<i>Drovumas</i>	Jautrus pajuokai, nepilnavertiškumo jausmas, jaučiasi nejaukiai kitų draugijoje	Linkęs retai sutrikti kebliose socialinėse situacijose
			<i>Impulsyvumas</i>	Žemas gebėjimas kontroliuoti troškimus ir potraukius (pvz., maistą, cigaretes, nuosavybę)	Lengviau atsispiria įvairioms pagundoms, gerai toleruoja frustraciją
			<i>Pažeidžiamumas</i>	Jaučiasi negebantis įveikti streso, linkęs išgyventi beviltiškumą neįprastose/kritinėse situacijose	Linkęs jaustis gebantis savarankiškai tvarkytis sudėtingomis aplinkybėmis
<i>Ekstravertiškumas</i>	Mėgsta bendrauti su žmonėmis, aktyvus, energingas, draugiškas, visuomeniškas	Santūrus, rimtas, pirmenybę teikia būti vienas ar su keliais artimais žmonėmis	<i>Šiltumas</i>	Mylintis, draugiškas, mėgsta kitus žmones, lengvai užmezga artimus ryšius	Formalesnis, labiau rezervuotas ir atsitolinęs
			<i>Socialumas</i>	Mėgsta bendrauti su kitais, linksmas	Linkęs būti vienas, vengia socialinės stimuliacijos
			<i>Savęs įtvirtinimas</i>	Socialiai dominuojantis, valingas, tvirtas, ryžtingas	Linkęs suteikti iniciatyvą kitiems, būti antrame plane
			<i>Energingumas</i>	Linkęs energingai veikti, jaučia poreikį būti užsiėmusiam	Ramesnis, atsipalaidavęs
			<i>Sužadavimo siekimas</i>	Siekia stimuliacijos, aštrių pojūčių	Nejaučia jaudulio poreikio, priimtinesnis ramus gyvenimo būdas
			<i>Teigiamas emocijųingumas</i>	Linkęs patirti teigiamas emocijas, linksmas, optimistiškas	Mažiau guvus ir energingas
<i>Atvirumas</i>	Atviras naujai patirčiai, dėmesys vidiniam ir išoriniam pasauliui, laki vaizduotė, platus interesų ratas	Tradiciškas, praktiškas, konservatyvaus požiūrio, žemiškas	<i>Svajingumas</i>	Mėgsta svajoti, lakios vaizduotės	Žemiškesni, sutelkia dėmesį į prieinamus dalykus
			<i>Estetiškumas</i>	Vertina meną ir grožį, susidomėjęs muzika, poezija, daile	Nėra jautrus menui ir grožiui ir jais nesidomi
			<i>Jausmingumas</i>	Linkęs priimti ir vertinti savo vidinius jausmus ir emocijas, patirti intensyvesnes ir gilesnes emocines būsenas	Būdingas blankesnis emocijų išgyvenimas, mažesnis svarbos teikimas jausmams

			<i>Atvirumas naujai veiklai</i>	Pirmenybės teikimas naujovėms ir įvairovei	Polinkis likti prie išbandytų ir patikrintų dalykų
			<i>Atvirumas idėjoms</i>	Plačių pažiūrų, aktyviai įsitraukia į intelektines veiklas, turi pomėgi pasvarstymams, galvosūkiams	Ribotas smalsumas, susidomėjimas ir tam tikrų temų išmanymas
			<i>Atvirumas vertybėms</i>	Linkęs peržvelgti socialines, politines ir religines vertybes	Linkęs vadovautis autoritetais, gerbti tradicijas, konservatyvus
<i>Sutarumas</i>	Altruistiškas, užjaučiantis, siekia padėti kitiems, bendradarbiaujantis ir vengiantis konfliktų	Užsispyręs, skeptiškas kitų ketinimams, linkęs konkuruoti, tiesiogiai reikšti priešiškusumą	<i>Patiklumas</i>	Linkęs tikėti, kad kiti yra nuoširdūs ir turi gerų norų	Ciniškas, skeptiškas, linkęs manyti, kad kiti gali būti nenuoširdūs, pavojingi
			<i>Tiesmukumas</i>	Atviras, nuoširdus, paprastas	Turi polinkį manipuliuoti meiliekavimu, gudrumu, klastingumu, apgaule
			<i>Altruistiškumas</i>	Susirūpinęs kitų gerove, linkęs rodyti dosnumą, norą padėti kitiems	Egocentriškas, nenori įsitraukti į kitų problemas
			<i>Nuolaidumas</i>	Linkęs nusileisti, slopinti agresiją, atleisti ir pamiršti tarpasmeniniuose santykiuose, švelnaus būdo	Agresyvus, labiau konkuruojantis, reiškiantis pyktį
			<i>Kuklumas</i>	Noras būti nepastebimam	Įsitikinęs savo pranašumu, polinkis į aroganciją
			<i>Atjautumas</i>	Susirūpinęs kitų poreikiais, akcentuoja žmogiškąją pusę socialiniuose dalykuose	Užsispyręs, nereaguojantis į kitų pagalbos prašymą, linkęs pagrįsti sprendimus šalta logika
			<i>Sąmoningumas</i>	Siekia tikslų, atkaklus, ryžtingas, sistemingas, punctualus, patikimas	Nerūpestingas, lengvabūdiškas, nemėgsta planuoti
<i>Tvarkingumas</i>	Švarus, tvarkingas, gerai organizuotas	Nelinkęs tvarkytis, planingai veikti			
<i>Pareigingumas</i>	Tvirtas etinių principų laikymasis, skrupulingas moralinių įsipareigojimų vykdymas	Atsainiai žvelgia į įsipareigojimus, linkęs būti nepatikimas			
<i>Tikslo siekimas</i>	Darbštus, atkakliai siekia savo tikslų, žino, ko siekia	Turi polinkį į abejingumą, apatiškumą, tingumą, nėra stimulo siekti sėkmės			
<i>Savidrausmė</i>	Gebantis save motyvuoti darbo atlikimui	Linkęs atidėlioti darbų vykdymą, prarasti norą dirbti, lengvai pasiduoda, pritrūksta motyvacijos			
<i>Apdairumas</i>	Atsargus, apdairus, atidžiai apgalvoja prieš veikiant	Skubotas, linkęs nepasverti galimų padarinių			